

Opdagelsesrejse under sengen

Interiør og illusion hos Robert Walser

Af Erik Granly Jensen

I.

Da den schweiziske forfatter Robert Walser (1878-1956) i 1913 var fyldt 35, besluttede han sig for at vende hjem. Hjem til Schweiz, de vante omgivelser, bjergene og sneen. I otte år havde han forgæves forsøgt at slå sit navn fast som romanforfatter i den tyske metropol. Men nu lod han Berlins pulserende bohemeliv og sin kuldsejlede karriere bag sig. Tre klokkeklare fiaskoer, hvoraf *Jakob von Gunten* (1909), om tjenerskolen Institut Benjamenta, vel er den mest berømte, havde været et signal om en ny begyndelse. For hvad hjalp det, at Franz Kafka i Prag frydefuldt ville læse højt af Walsers romaner for Max Brod, at Robert Musil ville fremhæve Walsers prosa på bekostning af netop Kafkas, eller at Walter Benjamin og Elias Canetti senere ville prise Walser som et af århundredets store europæiske prosaister? Ikke meget. I Berlin var der stort set ingen, der satte pris på underspillet schweizisk humor og skælmsk ironi. Han havde fået nok. Men hvis heltene i Walsers romaner forvilder sig længere og længere væk hjemmefra som følge af deres fiaskoer, valgte Walser selv at se hjemstavnen i øjnene.

Der var på alle måder tale om en stille hjemkomst. Diskret indlogerede Walser sig på et møbleret værelse i pensionatet Blaues Kreutz i byen Biel og genoptog

skrivningen. Romanformen, som han senere overfor venen Carl Seelig ville omtale som redundant og kedsommelig, blev afløst af sværdslag i det små. I en vis forstand var Walser stadig undervejs i en søgen efter en ny litterær udtryksform, og hvad den personlige hjemkost angik, var det først mange år senere, at han på paradoksalt vis ville falde til ro på en anstalt for sindslidende, hvor han tilbragte de sidste 23 år af sit liv – fra 1933-1956 – i byen Herisau. Biel var en station på rejsen, men det var her Walser udviklede og forfinede sin prosaminiature, som knapt hundrede år senere ville fremstå som et af den moderne schweiziske litteraturs vigtigste frembringelser. Ofte havde disse tekster det uspektakulære, lejede værelse hos Blaues Kreutz som udgangspunkt. Således ville Walser orkestrere hele miniatureverdener med denne beskedne udsigt. Teksterne kunne have titler som *Tale til en ovn* eller *Tale til en knap*. Det er dog en tekst som *Zimmerstück (Værelsesstykket)* fra prosasamlingen *Poetenleben* (1916) (dansk: *Digterliv*, 1981), der mest eftertrykkeligt viser, hvordan udforskningen af hjemmets interiører og den længselsfulde stræben væk fra denne sfære forløber side om side hos Walser. Teksten begynder på følgende måde:

'Jeg kender en forfatter, som, efter han i ugevis forgæves havde anstrengt sig for at opdrive et egnet stof, endelig fik den idé at foranstalte en opdagelsesrejse under sin seng.' (Walser, 1981: 58)

Denne absurde åbning er både en karikatur over forfatterrollen og en variation over en åbning på en hvilken som helst tekst. For med så meningsløs en

begyndelse synes alt at kunne tjene som motor for prosaen. Opdagelsesrejsen bliver da også afblæst umiddelbart herefter. Bevægelsen er dog sat i gang, blikket er begyndt at panorere, og som en af Walsers elskede fluer lander den – måske tilfældigt – på en gammel paraply, der hænger på en knage:

’At se hvorledes noget gammelt og sorgfuldt klamrede sig til noget andet gammelt og sorgfuldt, at se og iagttage, hvorledes noget affældigt hang på noget andet affældigt, som var det to tiggere, der omfavner hinanden i den kolde, håbløse udørk for tæt sammentrykket at gå til grunde, beredt til at dø hvert øjeblik.’ (Walser, 1981: 58)

Fortælleren fortsætter kort efter:

’At se hvorledes noget svagt i sin svaghed endnu støtter noget andet svagt, inden det selv brød sammen i kraftsløsheden, og hvorledes det ynkelige i sin begrædelsesværdige ynkelighed i det mindste gav det andet ynkelige et spinkelt holdepunkt, indtil det langt om længe selv ville være helt slidt op: det rørte og rystede mig dybt, og jeg har ikke tøvet med at optegne det her.’ (Walser, 1981: 58)

Ingenting er der sket i dette værelse. Vi har blot fulgt beskrivelsen af en tingsverden, der med fortællerens særegne blik på verden åbner for en højest besynderlig overvejelse om det unikke håb, som den yderste elendighed og håbløshed rummer. Walsers arbejdsmetode og interaktion med hjemmets

umiddelbare tingsverden munder således ud i politiske overvejelser. Naturligvis kan beskrivelsen af svagheden og af det spinkle holdepunkt, som fortælleren fremhæver, ikke adskilles fra den skælmske og blide ironi, der gennemsyrrer enhver tekst fra Walsers hånd. Men det er lige så oplagt, at dette fokus på svaghedens potentiale har politiske og filosofiske implikationer, som den italienske filosof Giorgio Agamben gentagne gange har påpeget. (Agamben, 1999)

II.

Udover en række lignende tekster, hvor Walsers fortællere undersøger mellem menneskelige relationer via det ensomme blik, som disse kaster på tingsverdenen og på hjemmets interiører, findes der ligeledes en mængde tekster, der kredser om hjemløsheden. Dette kommer oftest til udtryk i tekster, hvor vandringen og den stadige væren undervejs er centrale temaer. Der er i mange af disse tekster endvidere tale om en prosa, der synes båret af længslen efter et hjem. En tekst fra samme periode som *Værelsesstykket*, der behandler netop denne længsel, er eventyr-pastichen *Das Ende der Welt* (dansk *Til verdens ende*) fra samlingen *Kleine Prosa* (1917), hvor et lille forældre- og hjemløst barn beslutter sig for at finde verdens ende. Teksten indledes på følgende måde:

'Et barn, der hverken havde far og mor, eller bror og søster, som ingen tilhørte og ikke havde noget hjem, fik det indfald at løbe væk indtil det

kom til verdens ende. Det behøvede ikke at medbringe meget, og heller ikke at pakke meget, for det havde ingen ejendele. Som det stod, gik det af sted, solen skinnede, men barnet ænsede ikke solen. Af sted og af sted gik det, forbi mange åbenbaringer, men det ænsede ingen åbenbaringer. Af sted og af sted gik det, forbi mange mennesker, men det ænsede ingen mennesker. Af sted og af sted gik det, indtil det blev nat, men barnet ænsede ikke natten. Det tog sig ikke af dagen, og heller ikke af natten, ikke af tingene og ikke af menneskene, ikke af solen og ikke af månen og lige så lidt af stjernerne. Videre og videre gik det, var ikke bange og ikke sulten, havde hele tiden kun det ene indfald, den ene idé, nemlig den idé at søge verdens ende og at gå indtil det havde fundet den.' (Walser, 1985: 151)

Walser er i denne tekst tydeligvis inspireret af Georg Büchners skuespil *Woyzeck* (1837), som afsluttes med et ironisk anti-eventyr om et forældreløst barn, der på lignende vis beslutter sig for at vandre ud i verden. Hos Büchner vandrer barnet til verdens ende uden at finde et hjem og fortsætter derfra til månen, solen og fjerntliggende stjerner. Hos Walser er perspektivet forskudt. Her beslutter barnet sig for at finde verdens ende. Men hvor Walsers univers måske nok er grotesk, så er det ikke fantastisk som Büchners. Walsers barn bliver i denne verden, men må vandre seksten år, før der endelig begynder at ske noget. Efter disse mange år møder barnet en bonde, der endelig kan svare på, hvor verdens ende ligger. Walser skriver:

'Et bondehus i nærheden hed 'Verdens Ende' og derfor sagde bonden: >endnu en halv time væk er det<. Det var noget barnet kunne lide at høre, takkede manden for de gode nyheder og gik videre.' (Walser, 1985: 153)

Da barnet når frem til huset med navnet Verdens Ende, falder det om af udmattelse. Siden vågner det i en stor seng hos bondefamilien. Teksten slutter på følgende måde:

'Må jeg blive her? Jeg vil arbejde flittigt, spurgte det. Folkene sagde til det: >Hvorfor skulle du ikke kunne det? Vi kan godt lide dig. Bliv kun hos os og arbejd flittigt. Vi kunne godt bruge en pige i huset, og hvis du er brav vil vi behandle dig som vores datter.< Det lod barnet sig ikke sige to gange. Det begyndte at arbejde flittigt og tjene smukt, og alle kunne derfor snart lide det, og barnet løb nu ikke længere væk, for det var som hjemme.' (Walser, 1985: 154)

Denne slutsekvens er helt afgørende for en forståelse af prosastykket. Først og fremmest er det bemærkelsesværdigt, at barnet synes at tage bolig i illusionen om verdens ende, en illusion, der *slap-stick* humoristisk iscenesættes gennem navnet på det hus, som bondefamilien bor i. Som modvægt til dette installerer Walser et ikke uvæsentligt illusionstab i selv samme slutsekvens. For i den vesterlandske kulturhistorie er det altid handlende drengebørn, der vandrer ud i verden. Walser spiller åbenlyst på denne læserforventning, når han lader

bonden sige: 'Vi kunne godt bruge en pige i huset.' Denne ganske afgørende kønsbestemmelse af barnet medfører paradoksalt nok ikke, at fortælleren efterfølgende taler om pigen. Som citeret ovenfor er tekstens sidste ord derimod, 'Det begyndte at arbejde flittigt og tjene smukt, og alle kunne derfor snart lide det, og barnet løb nu ikke længere væk, for det var som hjemme.' Denne fortsatte omtale af barnet og ikke pigen er desto mere bemærkelsesværdigt med tanke på, at barnet skulle være vandret gennem verden i seksten år, inden det nåede frem til bondefamilien. Grunden til denne tilsyneladende inkonsistens skal muligvis findes i det Grimm-eventyr, der må være forlæg for såvel Walsers tekst som for Büchners anti-eventyr i *Woyzeck*, folkeeventyret *Die sieben Raben* (cirka 1812, dansk *De syv ravne*).

De syv ravne er eventyret om syv brødre, der af deres far bliver sendt af sted efter vand til deres nyfødte søsters dåb. Da brødrene ved et uheld ødelægger spanden, tør de ikke vende tilbage til faren. Frygten er velbegrundet. For kort efter kaster den ventende far følgende forbandelse over sønnerne, 'Måtte de dog blive til ravne' (Grimm, 1996: 138). Hos Grimm opfyldes sådanne ønsker naturligvis, og sønnerne forvandles straks til sorte ravne, som flyver bort. Fordi sønnerne aldrig nåede frem med vandet, forbliver den nyfødte pige navnløs i eventyret og bliver af Grimm-brødrene blot omtalt som pigen. Da hun senere i livet får kendskab til historien om sine forvandlede brødre, beslutter hun sig for at rejse ud i verden og ophæve fortryllelsen. Det er dog i beskrivelsen af hendes vandring, at ligheden mellem Büchner, Walser og Grimm er mest synlig. Grimm skriver:

'Nu gik hun af sted, langt, langt væk, helt til verdens ende. Så kom hun til solen, men den var alt for varm og frygtelig og spiste små børn. I en fart løb hun væk og hen til månen, men den var alt for kold og også grufuld og vred [...]. Så hun skyndte sig hurtigt væk og kom til stjernerne. De var venlige og gode og sad hver især på sin lille stol.'
(Grimm, 1996: 138)

Ligheden med Büchners og Walsers tekster er slående, selv udtrykket om at vandre til verdens ende findes hos Grimm. Det var Walsers vedblivende omtale af barnet, der bragte os til Grimms eventyr. Man kunne sige, at den eneste måde at læse Walsers afsluttende brug af ordet barnet uden at give køb på tekstens narrative logik, det vil sige uden at ignorere de seksten år, der forløber i *Til verdens ende*, er at læse dette ord løsrevet fra dets semantiske betydning, det vil sige at læse den afsluttende brug af ordet barnet som et egennavn. Ordet barnet har måske stadig en funktion i teksten, men betydningen af ordet er undergået en forandring. Fra tekstens indledende benævnelse af barnet til det afsluttende '... og barnet løb nu ikke længere væk' kunne man således tale om en umærkelig transformation fra et semantisk til et nominelt register. Der er med andre ord foregået en navngivning i løbet af teksten, og det er præcis i det perspektiv, at Walsers tekst forholder sig til den manglende navngivning i Grimms *De syv ravne*. Hos Grimm var den manglende navngivning eventyrets narrative omdrejningspunkt i form af pigens begær efter at finde sine brødre, få et navn, en identitet og en plads i verden.

Den navngivning, der finder sted i Walsers tekst, lader sig dog ikke forstå som

en ukritisk gentagelse af den lille piges stræben i Grimms oprindelige forlæg. Navngivningen har her den modsatte funktion. For når barnet bevæger sig fra den semantiske til den nominelle sfære, isoleres det samtidig fra den semantiske orden. Hos Büchner forlader barnet jorden og fryser ihjel på en iskold stjerne, og det er paradoksalt nok præcis i det øjeblik, hvor Walsers fortæller postulerer barnets hjemkomst, at isolationen finder sted. Den muntre tone til trods, og selvom det foregår med helt andre og ganske diskrete virkemidler, slutter Walsers tekst med en isolation fra fællesskabet. *Es war wie zu Hause*, som det hedder i den tyske original. 'Det var som det var hjemme.' Forskellen er imidlertid ikke blot, at Walser lader denne konflikt udspille sig som et fordækt sprogspil i en tekst, hvor idyllen hersker, og menneskeligt fællesskab manifesterer sig på overfladen af en allerede ekspliciteret illusion. Forskellen består i, at Walser, ved at lade konflikten udspille sig mellem det hjemløse barn i tekstens indledning og det tilsyneladende hjemvendte barn i slutsekvensen, iscenesætter denne konflikt som en konfrontation mellem kulturel forventning og destruktions af denne forventning, mellem betydning og destruktions af betydning, mellem hjemkomst og de anførelsestegn, som Walser tilføjer forestillingen om at komme hjem og få en plads i familien. Pigen bliver da heller ikke tilbudt en plads i familien, men netop en plads som pige i huset.

Den eksklusion af den anden og den vendes sig bort fra verden, der taler med i enhver forestilling om hjemlig hygge, ulmer således som en eksistentiel konflikt under den ubekymrede overflade i Walsers tekst. Som det var tilfældet i *Værelsesstykket*, hvor en tilfældig paraply blev anledning til politisk

indignation, der rakte langt udover hjemmets fire vægge, ligger eksklusionen fra fællesskabet – i *Til verdens ende* udtrykt som illusionen om at komme hjem – og lurer i enhver ytring, hvor tilforladelig denne end måtte tage sig ud.

Referencer

Agamben, Giorgio. 1999. *Potentialities. Collected Essays in Philosophy* (red. Daniel Heller-Roazen). Stanford: Stanford University Press.

Grimm, Brüder. 1996. 'Die sieben Raben' in Uther, Hans-Jörg (red.): *Kinder- und Hausmärchen I-VI*. München: Eugen Diederich Verlag Egen oversættelse, EGJ.

Walser, Robert. 1981. 'Værelsesstykket' in Øhrgaard, Per: *Digterliv. Udvalgte prosastykker*. København: Brøndum.

Walser, Robert. 1985. 'Das Ende der Welt' in *Kleine Prosa [1917], Sämtliche Werke V*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag: 151-154.